

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

قابلیت ها و فرصت های پرنده نگری در مناطق تحت حفاظت سبزوار

امیر محمد حبیبی¹، مهدی اهتمام²، محمد عارفی مهر³

1- کارشناسی علوم محیط زیست، گروه محیط زیست، دانشکده جغرافیا و دانشگاه حکیم سبزواری

AMIR.MOHAMMAD.HABIBI138@GMAIL.COM

2- کارشناسی ارشد محیط زیست شاخه آلودگی، گروه محیط زیست، دانشکده جغرافیا و دانشگاه حکیم سبزواری

3- دکتری عمومی دامپزشکی، دامپزشک حفاظت

کارشناسی ارشد علوم محیط زیست گرایش حفاظت تنوع زیستی، گروه محیط زیست دانشکده جغرافیا، دانشگاه حکیم سبزواری

چکیده :

امروزه بسیاری از برنامه ریزان و سیاست گذاران توسعه، از گردشگری به عنوان رکن اصلی توسعه ی پایدار یاد می کنند و در تلاش هستند با شناسایی قابلیت های توسعه ی گردشگری مناطق و رفع موانع آن سهم بیشتری از عایدات این بخش را نصیب خود سازند . در این راستا منطقه حفاظت شده پروند و پناهگاه حیات وحش شیراحمد میتواند مقاصد مهم گردشگری و پرنده نگری باشند که با برنامه ریزی اصولی و مناسب و شناسایی توان ها و محدودیت های گردشگری آن، نقش موثری در توسعه ی این مناطق و در نتیجه توسعه ی ملی و تنوع بخشی به اقتصاد ملی داشته باشد.

واژگان کلیدی: پرنده نگری - منطقه حفاظت شده پروند-پناهگاه حیات وحش شیراحمد- گردشگری

مقدمه :

پرنده نگری فعالیت تفریحی مشاهده ی پرندگان چه با چشم غیر مسلح و چه با کمک تجهیزات بصری است که دارای جنبه های حفاظتی، آموزشی و اخلاقی می باشد. تماشای پرندگان یا پرنده نگری به یکی از مهم ترین بازارهای رو به رشد اکوتوریسم تبدیل شده است. ایران به دلیل تنوع زیستگاهی، دو سوم گونه های پرندگان خاورمیانه را در خود جای داده است. اما سهم آن از پرنده نگری دنیا در مقایسه با سایر کشور ها بسیار محدود است. الگوهای رشد گردشگری سال های اخیر در جهان حاکی از روند افزایش تقاضا و عرضه گردشگری در سطوح داخلی و بین المللی طی سال های آتی است. اکوتوریسم به عنوان رویکرد جدید طبیعت گردی، یکی از بخش های در حال رشد گردشگری است که 6 درصد تولید ناخالص داخلی جهانی و 11 درصد همه ی مخارج

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

مصرف کننده را در بر می گیرد. پیش بینی شده این رشد دوام خواهد داشت، چرا که عرصه های طبیعی، به دنبال رشد شهرنشینی، همانند آهن ربایی در جذب گردشگر عمل میکنند. امید است گردشگری و پرنده نگری در مناطق تحت حفاظت سبزوار نیز توسعه پیدا کند زیرا ظرفیت و قابلیت های شاخصی دارد.

پرنده نگری:

پرنده نگری فعالیتی است بر پایه ی احترام به طبیعت و لذت بردن از دنیای زیبا و پر راز و رمز پرندگان. تماشای حیات وحش یکی از اشکال مهم طبیعت گردی و اکوتوریسم محسوب میشود. نتایج تحقیقات نشان می دهد که پرنده نگران بزرگترین گروه گردشگران تماشای حیات وحش در جهان هستند. توسعه اکوتوریسم پرنده نگری و جذب گردشگران پرنده نگر، میتواند ضمن ایجاد انگیزه بیشتر حفاظت از زیست بوم ها، با بهره مندی ساکنین از مزایای اقتصادی و اجتماعی آن، از مشارکت آنان در حفاظت نیز بهره برد. واژه پرنده نگر اغلب به افرادی اطلاق می شود که به دنبال تشخیص نوع پرنده ای هستند که قبلا آن را دیده اند و یا مطلبی درباره آن میدانند.

لوازم مورد نیاز برای پرنده نگری شامل دوربین چشمی، کتاب راهنما، دفترچه یادداشت، پوشش مناسب در طبیعت، تلسکوپ، دوربین عکاسی و مواد خوراکی جزو اقلام مورد نیاز است.

پرنده نگری به عنوان یکی از اشکال اکوتوریسم که علی رغم قابلیت درآمدزایی برای جامعه محلی میتواند به حفاظت از زیستگاه های پرندگان نیز یاری رساند. از جمله عواملی که میتواند در توسعه ی گردشگری پرنده نگری و جذب پرنده نگران موثر باشد به کار گیزی ابزار ها و پارامترهای اثرگذار بازاریابی و شناخت نیازها و علایق پرنده نگران میباشد. با کمک ابزارهای بازاریابی میتوان به پرنده نگران بالقوه اطلاعاتی در خصوص سایت پرنده نگری عرضه نمود و آن ها را نسبت به بازدید از منطقه و پرندگان ترغیب کرد. بنابراین با ارائه ی ترکیب مناسبی از عناصر آمیخته بازاریابی برای گردشگری پرنده نگری میتوان به افزایش تعداد گردشگران و بهبود و توسعه ی این نوع از گردشگری کمک نمود. نتایج حاصل از تحلیل داده های این تحقیق حاکی از آن است که تمامی عناصر آمیخته بازاریابی گردشگری بر توسعه و ارتقاء جایگاه گردشگری پرنده نگری تاثیر گذار بوده و طبق نظر گردشگران دو عامل فرد و برنامه ریزی بیشترین تاثیر را بر جذب پرنده نگران دارد.

پرنده نگردی در کشورهای توسعه یافته چگونه است؟

گردش مالی فعالیت پرنده نگری در کشور آمریکا در سال 2011 حدود 41 میلیارد دلار بوده است. که در این سال 13 میلیارد دلار به عنوان مالیات عاید دولت گردید. بیش از 30 درصد پرنده نگر ها در آمریکا بالای 50 سال سن دارند.

تجربه سایر کشور های دنیا نشان داده است، زمانی که مردم برای تماشای حیات وحش یا پرنده نگری به مکانی مراجعه کنند، شکارچیان آن جا را مناسب برای کار خود ندانسته و محل را ترک میکنند. کشور ایران دارای پتانسیل ها و جاذبه های فراوانی برای

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

جذب توریست های پرنده نگر میباشد. اگرچه به لحاظ تعداد کل گونه ها یا تعداد گونه های اندمیک قابل قیاس با برخی کشورها نظیر استرالیا، اندونزی، فیلیپین، کلمبیا، برزیل و ... نیستیم، اما موقعیت جغرافیایی خاص کشورمان و دارا بودن اقلیم ها و اکوسیستم های متنوع باعث گردیده که ایران همواره یکی از کشورهای مورد علاقه پرنده نگر ها باشد. اولین سایت پرنده نگری در پارک شهر تهران راه اندازی شده است. صنعت پرنده نگری برای کشور ایران دارای محسنات بسیاری است. در دنیا، پرنده نگری دیگر فقط یک تفریح علمی نیست و پا را فراتر از این گذاشته است و وارد زندگی روزمره مردم شده است. در بسیاری از کشور ها از این کار حتی به عنوان مکملی برای آرامش دادن و بهبود بیماری های روانی استفاده میکنند.

نقش پرنده نگری در مناطق حفاظت شده:

حضور مستمر پرنده نگر ها در یک مکان رونق اقتصادی آن جا را در پی خواهد داشت. این موضوع باعث می شود که افراد بومی به فکر مدیریت و حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست اطراف خود بیافتند. آن ها استعداد، توانایی و دانش بومی فراوانی برای حفاظت از محیط پیرامون خود را دارند.

چه مکان هایی مناسب پرنده نگری هستند؟

هدف از شناسایی مکان های مهم برای پرندگان، شناسایی، حمایت و مدیریت گونه ها و زیستگاه ها به شرح زیر است:

گونه های در خطر انقراض جهانی

گونه هایی که در تعداد بسیار زیاد در یک منطقه تجمع میکنند و برای زادآوری، مهاجرت و یا زمستان گذرانی به آن وابسته اند. گونه هایی که پراکندگی شان در دنیا نسبتا کم است درحالیکه تعداد قابل توجهی از جمعیت آن ها در خاورمیانه به سر می برند. زیستگاه های نادر، منحصر به فرد و یا مورد تهدید و نیز زیستگاه های طبیعی برجسته که مجموعه ای از پرندگان خاص و مرتبط با هم را در بر دارند.

مناطق که به دلیل ارزش اثبات شده و یا بالقوه جهت آموزش های زیست محیطی، انجام تحقیقات متناسب و طبیعت گردی پایدار، از نظر حفظ جمعیت پرندگان وحشی پر اهمیت هستند.

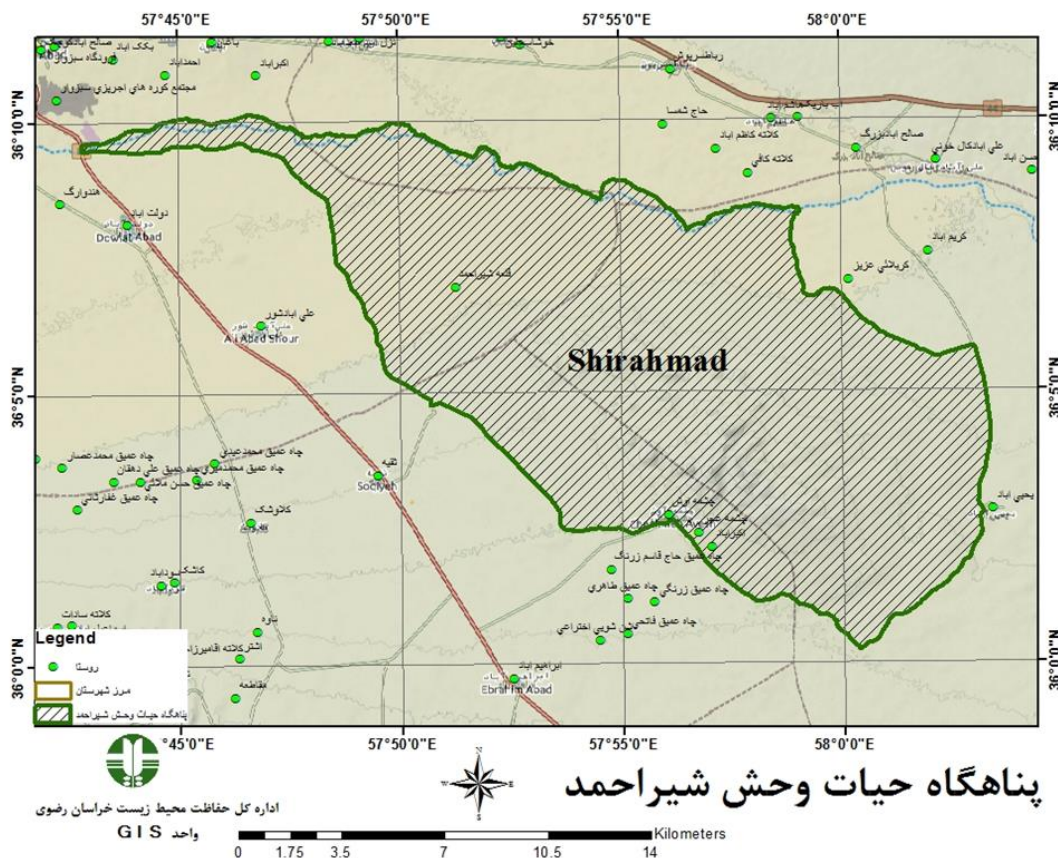
مناطق با آب و هوای خشک به دلیل شرایط سخت آب و هوایی دارای پوشش گیاهی نسبتا کم و خاص می باشد. پرندگان این ناحیه با شرایط سخت زندگی در بیابان و کویر سازش پیدا کرده اند. مناطق تحت حفاظت شیراحمد و پروند نیز چنین شرایطی دارند، این دو منطقه را معرفی و قابلیت هایشان را بیان می کنیم.

پناهگاه حیات وحش شیراحمد:

25 هزار هکتار وسعت به فاصله 15 کیلومتر از سبزوار قرار گرفته است. این منطقه در سال 75 به عنوان منطقه شکار ممنوع اعلام گردید و پس از یک دهه حفاظت به سبب ارتقاء ارزش ها و غنای منطقه در اردیبهشت 81 بر اساس ارزیابی های به عمل آمده شایسته احراز عنوان پناهگاه حیات وحش تشخیص داده شد و بر اساس مصوبه شورای عالی محیط زیست به پناهگاه حیات وحش شیراحمد تغییر اسم داد و در حال حاضر با همین عنوان تحت کنترل و مدیریت میباشد.

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

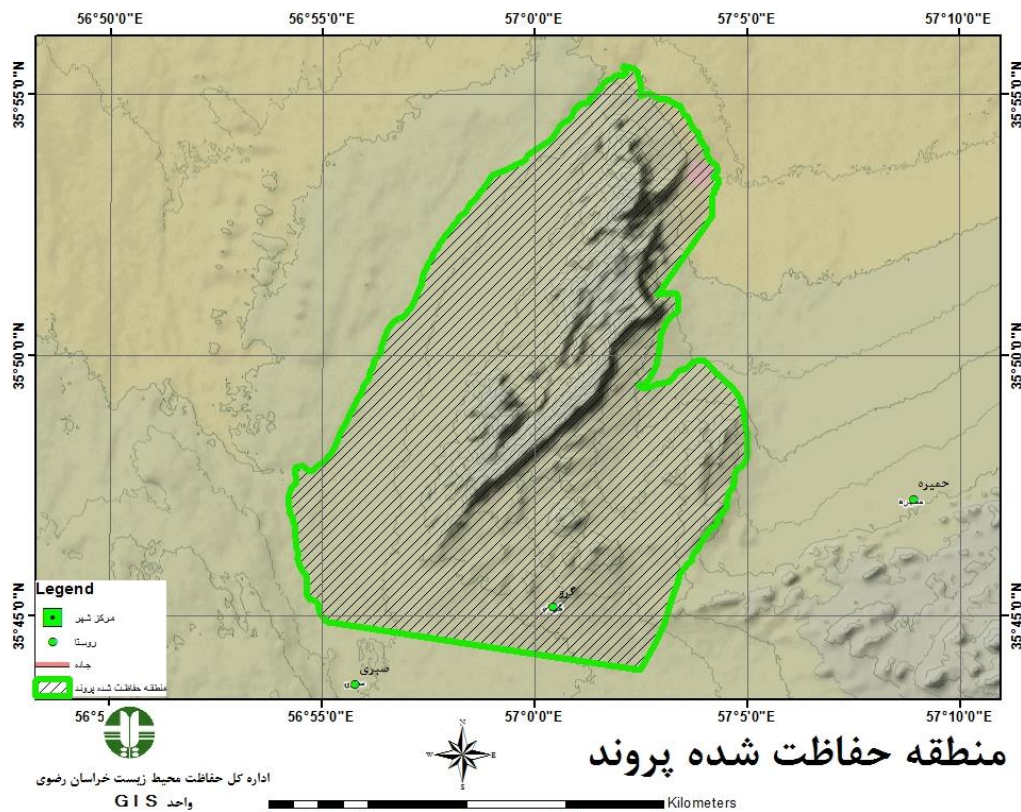

منطقه حفاظت شده پروند:

با وسعت حدود 17 هزار هکتار در غرب روستای پروند با فاصله 75 کیلومتر از سبزوار واقع شده است. چهره طبیعی این منطقه به صورت کوهستانی، تپه ماهوری و دارای آب و هوای خشک می باشد. منطقه پروند طی مصوبه شماره 340 شورای عالی محیط زیست در سال 89 به عنوان منطقه حفاظت شده به مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست پیوسته است. حداکثر ارتفاع منطقه از سطح دریا 1455 متر در کوه های پروند و حداقل آن در حاشیه دشت زرقانی 960 متر می باشد.

اولین همایش ملی
پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

برخی گونه های پرند موجود در این مناطق تحت حفاظت سبزوار:

نام علمی	گونه	نام علمی	گونه
<i>Emberiza calandra</i>	زرد پره مزرعه	<i>Aquila chrysaetos</i>	عقاب طلایی
<i>Asio otus</i>	جغد گوش دراز	<i>Kestrel</i>	دلیجه
<i>Glareola pratincola</i>	گلاریول بال سرخ	<i>Common buzzard</i>	سارگپه
<i>Ammoperdix griseogularis</i>	تیپو	<i>Falco cherrug</i>	بالابان
<i>Sturnus vulgaris</i>	سار معمولی	<i>Athene noctua</i>	جغد کوچک
<i>Cursorius cursor</i>	دودوک معمولی	<i>Circus pygargus</i>	سنقر گندم زار

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

<i>Haliaeetus albicilla</i>	عقاب دریایی دم سفید	<i>Chlamydotis</i>	هوبره
<i>Milvus migrans</i>	کورکور سیاه	<i>Circus cyaneus</i>	سنقر خاکستری
<i>Ficedula parva</i>	مگس گیر سینه سرخ	<i>Podoces pleskei</i>	زاغ بور
<i>Alaemon alaudipes</i>	چکاوک هدهدی	<i>Ixobrychus exilis</i>	بوتیمار
<i>Sitta</i>	کمرکولی	<i>Lanius</i>	سنگ چشم
<i>Falco subbuteo</i>	شاهین لیل	<i>Ardea cinerea</i>	حواصیل خاکستری
<i>Neophron percnopterus</i>	کرکس مصری	<i>Oenanthe isabellina</i>	چک چک دشتی
<i>Corvus corax</i>	غراب معمولی	<i>Bubo bubo</i>	شاه بوف
<i>Aegypius monachus</i>	دال سیاه	<i>Rhodospiza obsoleta</i>	سهره خاکی
<i>Muscicapa striata</i>	مگس گیر راه راه	<i>Pterocles orientalis</i>	باقرقره شکم سیاه
<i>Aquila heliaca</i>	عقاب شاهی	<i>Scotocerca inquieta</i>	سسک جنبان
<i>Egretta garzetta</i>	اگرگوت کوچک	<i>Motacilla alba</i>	دم جنبانک ابلق
<i>Anthus leucophrys</i>	پپیت دشتی	<i>Aquila rapax</i>	عقاب دشتی

از گونه های فوق زاغ بور و چک چک دشتی در منطقه حفاظت پروند و عقاب دریایی دم سفید فقط در شیراحمد روئیت شده است.

زاغ بور (*Podoces Pleskei*) :

پرنده ای از خانواده ی کلاغان است و یکی از چهار گونه در سرده *Podoces* زاغ های زمینی یا زاغ های بور است. نام انگلیسی این گونه گاهی *Iranian Ground Jay* و گاهی *Pleskes Ground Jay* است. تنها گونه ی پرنده اندمیک ایران است. زاغ بور ایرانی پرنده ای زیرک و تا حدودی مخفی کار است و این امر مشاهده آن را در طبیعت با مشکل مواجه می سازد. از طرفی هماهنگی کامل رنگ پر و بال این پرنده با محیط زیست آن و نیز عدم پرواز در ارتفاع بالا، امکان مشاهده آن را در زیستگاه های طبیعی اش کاهش می دهد. از این رو باور عمومی این است که این پرنده از جمعیت و تراکم نسبتا پایین برخوردار است. زیستگاه زاغ بور بیشتر در بر گیرنده درختچه ها و بوته های بلند نظیر قیچ، اسکنبیل، تاغ و سبد است ولی تیپ گیاهی قیچ-درمنه را ترجیح می دهد. حشره خوار

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

و دانه خوار است. این پرندۀ تک همسر و قلمرو طلب نیز است. در منطقۀ حفاظت شدۀ پروندۀ نیز مشاهدۀ شدۀ است و جزو زیستگاه های زاغ بور محسوب می شود.

عکس از سعید داوری

هوبره (Chlamydotis) :

پرندۀ بزرگی از راستۀ ی میش مرغ سانان است. هوبره پرندۀ ی نیمه مهاجر است . این پرندۀ زمانی در مناطق کویری و استپی بسیار فراوان بود اما شکار بی رویه با استفادۀ از بازهای شکاری ، به ویژۀ بالابان ، تفنگ و تله گذاری این پرندۀ را تا آستانۀ ی انقراض کامل پیش برد و در طبقۀ ی آسیب پذیر IUCN قرار گرفت. محل آشیانۀ سازی آن معمولاً در جایی است کہ تراکم جمعیت حشرات زیاد باشد. هوبره پرندۀ همۀ چیز خوار است و از حشرات و بی مهرگان تغذیہ میکند. در زمان تولید مثل از حشرات و در بقیہ سال از گیاهان تغذیہ میکند. این پرندۀ در هنگام خطر شکار توسط پرندۀ ی شکاری از مدفوع چسبناک خود برای دفاع استفادۀ میکند.

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

عکس از سعید داوری

نتایج :

پرنده نگری میتواند اقتصاد کشور را احیا کند و همچنین حفاظت از مناطق را نیز در بر بگیرد. سبزوار پتانسیل تبدیل شدن به محلی برای گردشگران و پرنده نگران داخلی و خارجی را دارد. در مناطق تحت حفاظت سبزوار گونه های بسیاری از پرندگان وجود دارند که مورد توجه پرنده نگران است. امید است در آینده شاهد حضور تورهای پرنده نگری در سبزوار باشیم . با ورود پرنده نگران ارزش این مناطق بالا می رود و برای جوامع محلی هم کسب درآمدی ایجاد می شود و همچنین باعث دور شدن شکارچیان از منطقه می شوند. که این مهم نیاز به راهنمای متخصص و آموزش دیده دارد. در کشور های دنیا گردشگری باعث شده کشور از بحران اقتصادی خارج شود در کشور ما هم باید به پرنده نگری بیشتر توجه کرد.

منابع:

- 1-بختیاری، پ، 1395. پرنده نگری ، جلد 1 ، انتشارات مهکامه ، تهران
- 2-احسانی، الف، 1394. اکوتوریسم راهی برای گردشگری ، انتشارات مهکامه
- 3-چراغی، س و ساطعی ، ن، 1389. پرنده نگری در ایران، موسسه تمدن زاگرس
- 4-منصوری، ج، 1387. راهنمای پرندگان ایران ، انتشارات کتاب فرزانه
- 5-فیروز، الف، 1378. حیات وحش ایران (مهره داران)، مرکز نشر دانشگاهی

همایش ملی
پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

سازمان محیط زیست

وزارت کشاورزی، ماهیگیری و دامپروری

وزارت منابع طبیعی و محیط زیست

وزارت فرهنگ، میراث و گردشگری

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت